 <https://doi.org/10.30563/turklad.1667748>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by

programında bu makale taranmıştır

Makale Bilgisi / Article information

Makale Türü / Article types : Araştırma Makalesi / Research article
Geliş Tarihi / Received date : 28.03.2025
Kabul Tarihi / Accepted date : 17.06.2025
Yayın Tarihi / Date published : 20.06.2025

Atıf / Citation

Akbulut, E. (2025). Tarihî Kıpçak Türkçesi Metinlerinin Hâl Ekleri Bakımından Karşılaştırılması. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi / International Journal of Turkic Dialects (TÜRK LAD)*. 9. Cilt, 1. Sayı, 99-120.

**TARİHİ KIPÇAK TÜRKÇESİ METİNLERİNİN HÂL EKLERİ BAKIMINDAN
KARŞILAŞTIRILMASI¹**

Comparison of historical Kipchak Turkic texts in terms of case suffixes

ERSİN AKBULUT²

Öz

Tarihî Kıpçak Türkçesi; Memlûk Kıpçak Türkçesi, Codex Cumanicus ve Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi olmak üzere üç ayrı bölüm olarak incelenmektedir. 12 ve 13. yüzyıllarda Mısır'da hüküm süren Eyyubiler Devleti döneminde farklı alanlarda yazılan eserler Memlûk Kıpçak Türkçesi dönemini, 13. yüzyılın sonlarıyla 14. yüzyılın başlarında Altın Ordu Devleti sınırları içerisinde yaşayan Kıpçakların dillerinden derlenen kelimeleri ve propaganda amacıyla yazılan Hristiyanlığa ait metinleri içeren Latin harfli eser Codex Cumanicus'u, 16 ve 17. yüzyıllarda Batı Ukrayna olarak isimlendirilen Kamanets-Podolsk ve Lviv şehirlerinde Ermeni harfleri kullanılarak yazılan farklı nitelikteki Türkçe eserler ise Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerini ifade etmektedir. Memlûk Kıpçak Türkçesi metinleri ve Codex Cumanicus yaklaşık olarak aynı yüzyıllarda fakat farklı coğrafyalarda meydana getirilmiştir. Codex Cumanicus ve Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinleri ise aynı coğrafyada farklı yüzyıllarda meydana getirilmiştir. Geniş bir zaman ve coğrafyada meydana getirilen bu eserler arasında ses bilgisi ve şekil bilgisi yönünden farklılıklar olduğu gibi benzerliklerin de dikkat çektiği görülmektedir.

Makalemizde Memlûk Kıpçak Türkçesi metinleri, Codex Cumanicus ve Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinleri hâl ekleri açısından ele alınmıştır. Hâl ekleri bakımından metinlerin benzerlik ve farklılıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tarihî Kıpçak Türkçesi, Memlûk Kıpçak Türkçesi, Codex Cumanicus, Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi, hâl ekleri.

¹Hazırlanan Makale 2025 yılında yayımlanan Ersin Akbulut'un "Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi Grameri" başlıklı tezinden hareketle hazırlanmıştır. Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinleri olarak Aleksandr Nikolayeviç Garkavets tarafından Latin harflerine çevrilen metinler kullanılmıştır. Algış Bitigi metni olarak Nadejda Chirli tarafından hazırlanan "Ermeni Kıpçakça Dualar Kitabı Algış Bitigi" isimli eserde Latin alfabesine çevrilen bölümden alınmıştır.

² Dr., Saraybosna Yunus Emre Enstitüsü. Saraybosna/BOSNA HERSEK.

El-mek: akbulutersinn@gmail.com

 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4994-8455>

Abstract

Historical Kipchak Turkic is examined in three separate sections: Armenian Alphabet Kipchak Turkic, Mamluk Kipchak Turkic and the Codex Cumanicus. Works written in various fields during the period of the Ayyubid Dynasty, which ruled in Egypt in the 12th and 13th centuries, represent the Mamluk Kipchak Turkic period. The Codex Cumanicus, a Latin-script work compiled from the words of the Kipchaks living within the borders of the Golden Horde in the late 13th and early 14th centuries, includes texts related to Christianity written for propaganda purposes. The Turkic works of various natures written in the cities of Kamanets-Podolsk and Lviv, which were referred to as Western Ukraine in the 16th and 17th centuries, using the Armenian alphabet, represent the Armenian Alphabet Kipchak Turkic texts. The Mamluk Kipchak Turkic texts and the Codex Cumanicus were created in approximately the same centuries but in different geographical areas. The Codex Cumanicus and the Armenian Alphabet Kipchak Turkic texts, on the other hand, were created in the same geographical area but in different centuries. These works, produced across a wide time span and geographical area, show both differences and similarities in terms of phonology and morphology.

In our article, the Mamluk Kipchak Turkic texts, Codex Cumanicus and Armenian Alphabet Kipchak Turkic texts are analyzed in terms of case suffixes. Similarities and differences between the texts regarding case suffixes have been identified.

Keywords: Historical Kipchak Turkic, Mamluk Kipchak Turkic, Codex Cumanicus, Armenian Alphabet Kipchak Turkic, case suffixes.

1. Giriş

Kıpçaklar, Türk tarihi içerisinde en geniş coğrafyaya yayılmış Türk boyudur. Kıpçaklar IX-XIV. yüzyıllar arasında Orta Asya'dan (Türkistan) Orta Avrupa'ya kadar geniş bir alanda hüküm sürmüşlerdir. Hüküm sürdükleri alanın bu denli geniş olması farklı isimlerle anılmalarına zemin hazırlamıştır. Kıpçaklar farklı milletler tarafından çok farklı isimlerle anılmalarına rağmen bu isimlerin tamamının sarı, sarımsı, açık sarı gibi anlamlara geldiği görülmektedir (Gökbel 2002:730; Ahincanov 2014:85).

Kıpçakları; Latinler Palladi (Pritsak 1973:112), Çekler Plawci, Macarlar Palocz ve Kun, Almanlar Falben, Falonen ve Valowen, Çinliler Kinça (Togan, 1981:159), Gürcüler Qivca'q (Yalvar, 2020:282), Ermeniler Hardeş, Ruslar Polovts, Araplar ve Müslüman yazarlar Kıpçak, Kıpçak, Bizanslılar Kuman ve Komanoi şeklinde isimlendirmişlerdir (Bela, 1944:126).

Kıpçaklar, Türkistan'da yaşayan bir Türk boyudur. Bu boy 742 yılında Uygurların ağır yenilgisine uğradıktan sonra İrtiş Nehri civarına göç ederek Kimeklere katılmışlardır (Kumakov, 2002:771). X. yüzyıla gelindiğinde Kıpçakların, İrtiş Nehri civarında varlığını devam ettiren Kimeklerin içerisinde olduklarını görmekteyiz (Sağır, 2016:25).

Kimeklerin gerek iç gerek dış etkenler sonucunda yıkılmasından sonra Çin'in kuzeyinde Kitay Devleti kurulmuştur. Kurulan Kitay Devletinin baskısı ile beraber yer ve otlak problemlerinden dolayı Kıpçaklar, İtil Nehri üzerinden batıya doğru göçe başlamışlardır. Bu göç yolculuğunda Kıpçaklar kendilerinin batısında olan toplulukları da batıya doğru itmişlerdir. Özellikle Uz topluluklarının Kıpçak hareketiyle beraber Balkanlara çekilmesinden sonra Türkistan'dan göç yolculuğuna başlayan Kıpçaklar, Güney Rusya'ya ulaşmış ve Rus prenslikleriyle komşu olmuşlardır. Kıpçaklar bu dönemde Don-Dinyeper'e kadar ulaşmışlardır. 1061 yılından itibaren bugün Deşt-i Kıpçak olarak adlandırdığımız "Kıpçak bozkırları"ni ele geçirmeye başlayan Kıpçaklar, Peçeneklerle beraber Bizans İmparatorluğuna karşı savaşmışlardır. 1080'li yıllarda Kıpçaklar, Avrupa ortalarındaki Tuna boylarından Kafkaslara, Batı Sibirya'dan Türkistan'a kadar çok geniş bir coğrafyada hüküm sürmüşlerdir (Uydu Yücel, 2002:420).

Doğu Avrupa-Batı Sibiryaya bozkır bölgelerinin tamamını ele geçiren Kıpçakların yaşadığı bu alanı İslam kaynakları “Deşt-i Kıpçak” batılı kaynaklar ise “Cumania/Comania” olarak isimlendirmiştir. Rus, Bulgar, Alan, Hazar başta olmak üzere birçok milletin Kıpçak hâkimiyetinde yaşadığı bu dönemde Kıpçakların yaşadığı bu geniş coğrafya beş bölgeye ayrılmıştır: Orta Asya, İtil-Yayık, Don-Donets, Aşağı Dinyeper ve Tuna. Bu beş ayrı bölgede Kıpçaklar ve diğer milletler beş ayrı Kıpçak başbuğunun idaresinde yaşamışlardır (Argunşah, Yüksekaya ve Tabaklar, 2010:170).

Kıpçaklar XI. yüzyılın sonlarında Macaristan, Lehistan ve Bizans topraklarına saldırılar düzenleyip birçok bölgeyi ele geçirmişlerdir. Aynı zaman diliminde özellikle Rus knezlikleriyle birden fazla savaş yaşamışlardır. Güney Rus knezliklerinin birleşip Kıpçakların üzerine geldiği savaşta Kıpçaklar ağır bir yenilgiye uğramışlardır. Bu savaşa katılmayan ve Kıpçakların savaştan çıkışını fırsata çevirmek isteyen Novgorod-Seversk knezi İgor, Kıpçaklara karşı sefere çıkmıştır. Bu sefer sırasında Rus knezi İgor büyük bir yenilgiye uğramıştır. Kıpçaklarla Rus knezi İgor’un ordusu arasında geçen bu savaş ve ağır yenilgi, Rus edebiyatının önemli eserlerinden olan “İgor Destanı”nın konusu olmuştur. Kıpçaklar, XII. yüzyılda Gürcistan’da, Güney Rusya’da, Romanya’da, Bulgaristan’da ve Macaristan’da önemli roller oynamışlardır. Kıpçakların önemli bölümü Gürcü ordusunda paralı asker olarak görev alıp Selçuklu Devletine karşı önemli zaferler kazanmış Gürcüleri korumuşlardır. Gürcü ordusunda görev alan kırk bin Kıpçak askeri, aileleriyle beraber Kura Nehri boylarına yerleştirilmiştir. Bu aileler zamanla Gürcüler arasında eriyip kaybolmuştur. Türk edebiyatının önemli şaheserlerinden biri olan Dede Korkut Hikâyelerinde geçen Kıpçak / Oğuz çatışmaları da Gürcü ordusundaki Kıpçaklar ile Selçukluların konu almaktadır. Kıpçakların önemli bir bölümü de Macaristan’da kalarak Macarlaşmıştır (Uydu Yücel, 2002:420; Ercilasun, 2004:361).

Cengiz Han’ın torunu Batu Han Altın Orda Devletini kurana kadar Kıpçaklar bu coğrafyada farklı milletlerle beraber çeşitli görevlerde bulunup birlikte yaşamışlardır. Batu Han, İdil Bulgarlarını, Kıpçakları, Rusları ve daha birçok kavmi egemenliği altına almıştır. Kıpçaklar Altın Orda Devletinin hâkim unsuru olmayı zamanla başarmışlardır. Batu Han’ın ordusundan kaçan bir kısım Kıpçak Mısır ve Suriye’ye göç ederek paralı asker olmuşlardır. Mısır ve Suriye’de paralı asker olan Kıpçaklar zamanla bu bölgede kendi devletleri olan Memlûkleri kurmuşlardır (Güner, 2020:24).

Sonuç olarak Kıpçaklar tarih boyunca Türkistan’dan Sibiryaya, Doğu Avrupa’dan Afrika’ya çok geniş bir coğrafyaya yayılmış ve hüküm sürmüşlerdir. Hüküm sürdükleri bu geniş coğrafyanın kültürel, politik ve ekonomik hayatında silinmeyecek izler bırakmışlardır. Fakat Kıpçaklar bu denli geniş coğrafyada hüküm sürmelerine karşın kalıcı bir siyasi birlik kuramamışlardır. Kalıcı bir siyasi birlik oluşturamamanın yanında ortak, standart ve sürdürülebilir bir yazı dili geleneği de oluşturamamışlardır (Kasapoğlu Çengel, 2012:19).

2. Memlûk Kıpçak Türkçesi

12 ve 13. yüzyıllarda Mısır’da hüküm süren Eyyubiler Devleti; Deşt-i Kıpçak’tan, Kafkaslardan ve Türkistan’dan birçok Kıpçak ve Oğuz Türk’ünü orduda paralı asker olarak görevlendirmek için Mısır’a getirmiştir. Eyyubiler Devleti tarafından Mısır’a getirilen ve orduda başarılı olan Kıpçaklar zamanla devletin önemli kademelerinde görevlendirilmişlerdir. Devletin farklı kademelerinde görevlendirilen Türkler belli bir süre içerisinde önemli bir güç hâline gelmişlerdir. Eyyubiler Devletinde önemli bir güç hâline gelen Türkler belli bir süre sonra Eyyubiler Devletini yıkıp yönetimini Kıpçakların oluşturduğu Memlûk Kıpçak Devletini kurmuşlardır. Memlûk Kıpçak Devletinin yöneticilerinin Kıpçak olması aynı zamanda yöneticilerin Kıpçak Türkçesinden başka dil bilmiyor olması nedeniyle Arap halkı, yöneticilerinin dilini öğrenmek istemiştir. Bundan kaynaklı olarak Kıpçak Türkçesine ilgi artmıştır. Yöneticilerini anlamak isteyen Arap halkın ihtiyaçlarını gidermek için bu coğrafyada birçok eser meydana getirilmiştir. Halkın ihtiyaçlarının karşılanması gayesiyle öncelikle sözlük ve gramer kitapları hazırlanmıştır (Güner, 2020:31-32).

3. Codex Cumanicus

Codex Cumanicus, Deşt-i Kıpçak'ta yaşayan Kıpçakların dillerinden derlenen kelimeleri ve propaganda amacıyla yazılan Hristiyanlığa ait metinleri içeren Latin harfli bir eserdir. Eserin geneline baktığımız zaman iki yazılış amacı görmekteyiz. Birinci amaç Kıpçak Türkçesini öğrenmek ve öğretmektir. İkinci amacın ise Kıpçaklar arasında Hristiyanlığı yaymak olarak düşünmekteyiz.

Eser 55 yapraklık İtalyan ve 27 yapraklık Alman bölümü olacak şekilde iki ayrı defterden oluşmuştur. Eserin yazarı veya yazarları isim isim bilinmemektedir. Fakat eserin yazarlarının İtalyan tüccarlar, Latince bilen Fransiskan rahipler, Alman kökenli din adamları ve sıradan insanlar olduğu düşünülmektedir (Salan, 2016:14).

Codex Cumanicus'tan ilk bahseden Tomasini olmuştur. Tomasini, 1768 yılında Leibnitz Venedik Kütüphanesinde Codex Cumanicus'u keşfetmiştir. Codex Cumanicus'un ilk defa tam metin olarak neşri 1880 yılında Comes Geza Kuun tarafından gerçekleştirilmiştir. C. G. Kuun'un gerçekleştirdiği çalışmadan sonra Codex Cumanicus ile ilgili farklı coğrafyalarda sayısız çalışmalar gerçekleştirilmiştir. W. Bang, A. N. Samoyloviç, D. Rasovkiy, W. Radloff, A. Tietze, A. Garkavets, Ahmet Caferoğlu, Mustafa Argunşah ve Galip Güner gibi birçok bilim adamı Codex Cumanicus üzerine çalışmalar gerçekleştirmişlerdir (Argunşah Güner, 2024:32).

Codex Cumanicus ile ilgili olarak Türkiye'de gerçekleştirilen çalışmalar vardır. Bu çalışmaların en dikkat çekici olanı Prof. Dr. Mustafa Argunşah ve Prof. Dr. Galip Güner tarafından hazırlanan Codex Cumanicus eseridir. Argunşah ve Güner bu çalışmalarıyla 1880 yılında C. G. Kuun'un neşrinden sonra ilk kez Codex Cumanicus'u bir bütün olarak yayımlamışlardır.

4. Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi

Tarihçiler, bugünkü Ukrayna topraklarında Ermenilerin ortaya çıkışını XI. yüzyılın ortalarında başkenti Ani olan Ermeni Bagratlı Devletinin Selçuklu Devleti tarafından yıkılmasına dayandırmaktadırlar (Garkavets, 1987:7; Pritsak 1988:123). İlk göç dalgalarından sonra Ermeniler, yaşadıkları alanlardan daha güvenli olarak düşündükleri Karadeniz'in kuzeyine doğru göç etmeye başlamışlardır. Ermeniler, bu göç dalgaları sonucunda Batı Ukrayna'da önemli bir nüfus yoğunluğuna ulaşmışlardır.

Kıpçaklar XI. yüzyıldan itibaren buldukları bugünkü Ukrayna topraklarında çoğunluğu Ani'den olmak üzere farklı yerleşim yerlerinden göçen Ermenilerle beraber uzun yıllar yaşamışlardır. Pritsak, Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi'nin doğuşunu Kıpçaklar ile Ermeniler arasında gerçekleşen ticari faaliyetlere bağlamaktadır (Pritsak, 1988:123). Ticari yakınlaşma beraberinde kültürel yakınlığı ve dilsel etkileşimi getirmiştir.

XI. yüzyılda birlikte yaşamaya başlayan, XII. yüzyıldan itibaren kendi aralarında yakın ilişkiler kuran Kıpçaklar ile Ermeniler; ticaret, zanaat, kültür, dil ve din gibi birçok alanda birbirlerini etkilemişlerdir. Ermenilerle yakın ilişkiler kuran Kıpçaklar zaman içerisinde Ermenilerle evlilikler yoluyla akraba olmuş hatta din değiştirip Hristiyanlığın Gregoryanlık mezhebine geçmişlerdir. Birbirini bu seviyede etkileyen bu iki halk zamanla kendi kimliklerinden sıyrılıp yeni bir halkı ve kimliği meydana getirmişlerdir (Kutalmış, 2004:38).

Kıpçaklarla Ermenilerin bir arada buldukları dönemlerden itibaren oluşmaya başlayan ve Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi olarak tanımladığımız dilin ortaya çıkışı hakkında belli başlı iki görüşün varlığı bilinmektedir.

Bu görüşlerden ilki; Edward Tyrjarski, Edmund Schütz, Omeljan Pritsak ve Jean Deny gibi bilim adamları tarafından savunulmaktadır. Bu görüşe göre Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinleri, bugünkü Ukrayna topraklarında yoğunlukta yaşayan Kıpçaklar içerisinde eriyip benliğini kaybetmiş Ermeniler tarafından meydana getirilmiştir (Arıkan, 2006:7).

Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinin, Kıpçaklar arasında eriyerek benliklerini kaybeden Ermeniler tarafından meydana getirildiği görüşünün yaygınlık kazanmasında dönemin seyyahlarının önemli etkileri olmuştur. İtalyan din adamı Antonia Maria Gratsini, Polonyalı tarihçi Martin Kromer, Alman İögan Alnpeh gibi gezginler bölgeyi XV. yüzyıl ile XVIII. yüzyıl arasında dolaştıktan sonra yazdıkları notlarda bölgede yaşayan ve kendini Ermeni olarak adlandıran halkların tamamen Kıpçakça konuştuklarını belirtmişlerdir. Ermeniceyi ise sadece belli din adamlarının kullandığını aktarmışlardır (Arıkan, 2006:7).

Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi olarak adlandırdığımız dilin ortaya çıkışıyla ilgili olarak ileri sürülen ikinci tez, Sir Gerard Clauson'a aittir. Clauson öncelikle "baskın olarak Kıpçaklardan oluşan bir toplumun, niçin Ermeni alfabesiyle kendi dillerini yazmaya başladıkları ve niçin Ermenileştikleri" (Clauson, 1971:8) sorusunun yanıtını aramaya başlar.

Karaimler, mensubu oldukları Musevilikten dolayı İbrani alfabesini kullanarak eserlerini yazıya geçirmişlerdir. Çünkü Karaimlerin kutsal kitabı "Eski Ahit"dir, bu kitap ise İbrani alfabesiyle yazıya geçirilmiştir. Clauson, Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi ile Karaimce arasındaki temel farkın burada ortaya çıktığını belirtir. Karaimcede dinî terimlerin İbranice kökenli olması, Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinde ise dinî terimlerin Ermenice olması en büyük farklardan biridir. Kudretli bir dilin konuşucularının etkisi altında olan diğer diller baskın dilden etkilenir ve karışık diller ortaya çıkar. Bu çerçevede Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinde ikincil kelimeler Slav kökenli, temel kelimeler ise Türkçedir. Metinlerde Ermenice kelimelerin sayısının Slav kökenli kelimelerden az olduğunu dile getiren Clauson, bu dili konuşanların Kıpçaklaşmış Ermeniler olması durumunda dil içerisinde yaşayan ana kelimelerin Ermenice olması gerektiğini belirtmiştir (Clauson, 1971:9).

Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerini kimin yazdığı tam anlamıyla bilinemeyecek olsa da bu konuda Sir Gerard Clauson'un öne sürdüğü teze katılmaktayız. Ayrıca metin yazarlarının Kıpçaklar mı yoksa Ermeniler mi olduğu sorusundan çok metinlerin Türkçe olması bizler açısından daha kıymetlidir.

Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinin tarihî gelişimi üç dönem içerisinde incelenebilir:

- Sözlü dil dönemi (XIII. yy sonu ile XV. yy arası)
- Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinin yazı dili olarak ortaya çıkışı (XVI. yy ile XVII. yy'ın ilk yarısı)
- Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinin kullanımdan düşmesi ve tamamen kaybolması (XVII. yy'ın ikinci yarısı) (Kasapoğlu, 2012:23).

4.1. Sözlü Dil Dönemi (XIII. yy Sonu İle XV. yy Arası)

Kıpçaklarla Ermenilerin bugünkü Ukrayna topraklarında karşılaştıkları ve yıllarca birlikte yaşadıkları dönemi kapsamaktadır. Kıpçaklar ile Ermeniler başta ticaret olmak üzere birçok alanda karşılıklı bir etkileşim yaşamışlardır. Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi sözlü dil dönemi iki halk arasındaki ilk temaslardan sonra başlayan ve karma bir dilin yazı dili olarak kullanılmasına kadar geçen sözlü olarak bu dilin kullanıldığı dönemi kapsamaktadır.

4.2. Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinin Yazı Dili Olarak Ortaya Çıkışı (XVI. yy ve XVII. yy'ın İlk Yarısı)

Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinin yazı dili olarak kullanıldığı yaklaşık olarak 150 yıllık dönemdir. Ermeniler ve Kıpçaklar ilk karşılaştıkları 13. yüzyıldan itibaren yoğun ticari ilişkiler içerisine girmişlerdir. İki millet arasındaki bu ticari faaliyetler iletişim sorununu da beraberinde getirmiştir. Ayrıca Kıpçakların Ermenilerin millî mezhebi olan Hristiyanlığın Gregoryanlık mezhebini benimsemesi, Kıpçakların ibadetlerini yerine getirebilmeleri için Ermeni alfabesini öğrenme gereksinimleri ortaya çıkmıştır. Birlikte yaşamının, dinî ve ticari ilişkilerin bir neticesi olarak Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi önce sözlü daha sonra ise yazılı metinlerde ortaya

çıkıştır. Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinin doğuşu 1520-1530 yılları aralığında bugünkü Ukrayna sınırları içerisinde yer alan Lviv'de (Lvov) olmuştur. 1521 yılında Gregoryan cemaat kayıtları Ermeniceden Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesine aktarılmıştır. Lviv, Ermeni mahkeme kitabında son Ermenice kayıt 12 Mart 1521 tarihine aitken Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinin ilk kaydı 26 Ağustos 1521 tarihine aittir. 1528 yılında Kral I. Sigismund tarafından Lviv Kanunnamesi Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesine çevrilmiştir (Salan, 2016:38).

Osmanlı Devletinin Kırım'ı fethetmesi sonucunda Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesini kullanan halk Podolya ve Galiçya'ya göç etmiştir. Buralardaki yerleşim yerleri Akkerman, Suçeva, Seret ve Hotin olmuştur. Bu yerleşim yerlerinde Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi ile yazıya geçirilen kilise kitapları (ilahiler, vaaz kitapları vb.), sözlükler olmuştur. Bu eserler daha sonra Lviv şehrine taşınmıştır (Salan, 2016:38).

Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinleri sadece el yazması kitaplar değildir; basımı yapılan kitaplar da olmuştur. 1618 yılında Lviv'de Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi kitaplarının basımı başlamıştır. Türk dilinin de ilk basılı kitabı olan Alış Bitigi 1618 yılında basılmıştır. Basımevinin kurucusu Ovanes Karmatanyants öldükten sonra kitap basımı durmuştur. 150 yıl süren Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinin son eseri Anton Vardapet'in yazmış olduğu üç ciltlik vaaz kitabıdır (Salan, 2016:39).

4.3. Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinin Kullanımdan Düşmesi ve Tamamen Kaybolması (XVII. yy'ın İkinci Yarısı)

Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinin kullanımdan düşmesi mutlak ve kesin bir şekilde olmamıştır. Özellikle Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesini kullanan halkın içerisindeki ileri yaşta olanlar geleneksel dillerini kullanmaya devam etmişlerdir. Bu durumu da şuradan anlıyoruz; Stanislavow kentinin konsül seçim ve mahkeme tutanaklarında Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinin kısmî olarak kullanıldığı görülmektedir. 1681-1689 yılları aralığında belediye seçim tutanaklarının sayfa kenarlarında Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi kayıtlarının olduğu görülmüştür (Şenyüz, 2017:41-42).

XVII. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerine rastlayamamaktayız. XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren metinlerin varlığının bitmiş olmasının en büyük nedeni olarak Osmanlı Devletinin Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi konuşucularının yoğunlukta yaşadığı Kamanets'i fethetmesi ve bu fetih ile beraber bu dilin konuşucularının geniş ve dağınık coğrafyalara doğru göç etmeleri olduğu düşünülmektedir. Göç edilen yeni yerlerde bu halkın yeni eserler bırakıp bırakmadığıyla ilgili olarak elimizde bilgi bulunmamaktadır. 1680-1690 yılları arasında verilen bazı eserlerle Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi ile yazılmış bazı kelime veya cümleler bu dilin elimize ulaşan son izleridir. Eldeki veriler ışığında Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinin XVIII. yüzyılda yaşamamış olduğu düşünülmektedir (Şenyüz, 2017:43).

Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinden ilk defa 1912 yılında Avusturyalı Türkolog Friedrich von Kraelitz-Greifenhorst bahsetmiştir. Daha sonraki yıllarda Ukrayna Bilimler Akademisi üyesi Agantangel Efimoviç Krımskiy "Türki ix movi ta literaturı" adlı eseriyle Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerini detaylı olarak bilim dünyasına tanıtmıştır (Kasapoğlu Çengel, 2012:24-25).

Makalemizin bu bölümünde Memlûk Kıpçak Türkçesi, Codex Cumanicus ve Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerini ismin hâl ekleri bakımından karşılaştıracamız. Yalın hâl, yükleme hâli, yönelme hâli, bulunma hâli, ayrılma hâli, vasita hâli, eşitlik hâli, yön gösterme hâli, ilgi hâli bu araştırmamızda incelenmiştir.

5. Tarihî Kıpçak Türkçesi Metinlerinin Hâl Ekleri Bakımından Karşılaştırılması

5.1. Yalın Hâli

İsmin yalın hâli tarihî Türk lehçelerinin tamamında olduğu gibi tarihî Kıpçak Türkçesi metinlerinde de eksiz olarak kullanılmıştır. Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinde yalın durumda bulunan bazı isimleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- biylâr “beyler” KZ/2a
- ḡulaḡ “kulak” KZ/7b
- ḡünäš “güneş” TB/149b
- eski “eski” TB/150a
- törä “kanun” TB/150b
- kündüz “gündüz” TB/175b
- kečä “gece” TB/175b
- uslu “akıllı” TB/175b
- aslam “kazanç” TB/192b
- Türk, tatar “Türk Tatar” KV/536a
- evet Teḡri “evet Tanrı” KZ/539a
- altın “altın” AH/176b

Memlûk Kıpçak Türkçesi metinlerinde yalın hâlde kullanılan bazı isimlerin yer aldığı cümleler şunlardır:

- kâfir ḡavmlar ümîd keser “kâfir kavimler ümitlerini keser” İM/73a,
- yûsuf ḡarındaşları nebîler irdi “Yusuf’un kardeşleri peygamber idiler” İM/75a (Kapdan, 2014:176).

Codex Cumanicus’ta da yalın durumda kullanılan kelimelerin olduğu görülmektedir:

- Teḡri sözi “Tanrı sözü” CC/59
- köp tatlı “çok tatlı” CC/50
- Ave Maria “Selam Meryem” CC/41
- Ave kız “selam bakire” CC/43 (Argunşah-Güner 2024:94).

5.2. Yükleme Hâli

Yükleme durumu, tarihî Kıpçak Türkçesi metinlerinde +nI, +nU, +n ve +I ekleriyle beraber eksiz olarak da meydana getirilmiştir. Özellikle Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinde +nU eki daha sık kullanılmıştır. Memlûk Kıpçak Türkçesi metinlerinde ise +nI eki daha sık kullanılmıştır. Codex Cumanicus’ta yükleme hâli eki kullanımında Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinleriyle benzerlik göstermektedir. Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinde kullanılan +nI/nU yükleme hâli ekinin kullanıldığı bazı kelimeler şunlardır:

- toznu arîtir yüzündän “tozu temizler yüzünden” KZ/2a
- ḡanlar, bunî aliḡiz “beyler bunu alınız” KZ/2b
- boyumnu benim “benim boyumu” KZ/8b
- xaytardîḡ antnî ḡuluḡdan seniḡ “senin kulundan yemini sakladım” KZ/188a
- ölünü ki kerezmandan ḡazîp çîḡargaylar “ölüyü mezardan kazıp çıkartacaklar” TB/183b

dinsizni öldürsä “dinsizi öldürse” TB/159b

közünnü yaman bahmahtan “gözümü kötü bakmaktan” AH/176b

yolun anın “onun yolu” AB/85a

boyuñnu egip kir “boyunu eğip gir” AH/176b

Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinde çok sık olmasa da kullanılan yükleme hâli eklerinden biri de +n’dir. Genellikle iyelik eklerinden sonra kullanılmıştır:

zera tanır Biy yolun “bey yolunu tanır” KZ/2a

yer berdi yemişin “yer verdi meyvesini” KZ/132b

türk elçisin “Türk elçisini” KV/555a

egär biyi hulunun közün çiharsa “eğer beyi kulunun gözünü çıkartırsa” TB/190b

övün talagaylar hanlıhka “hanlık için evini yağmalasınlar” TB/159b

Teñriniñ elçisi kelip buyruğun tüğänläp “Tanrı’nın elçisi gelip emrini açıkladı” KV/549a

barçasın da bersän “hepsini versen” AH/175b

Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinde genellikle zamirlerden sonra yükleme hâli eki olarak +I kullanılmıştır:

hıthar meni, Teñrim “kurtar beni Tanrım” KZ/4a

men bugün toğurdum seni “ben bugün doğurdum seni” KZ/3b

sağlar meni dä “beni de saklar” TB/165b

Memlûk Kıpçak Türkçesi metinlerinde yükleme hâli eki olarak çoğunlukla +nI kullanılmıştır. İrşadû’l-Mülûk Ve’s-Sel’atın adlı eserde yükleme durumunu bünyesinde barındıran bazı örnekleri şu şekilde sıralayabiliriz:

oruçnı “orucu” İM/11b

hatunnı “kadını” İM/179b

tanuqnı “şahidi” İM/461b

işimni “işimi” İM/2b

nerseni “şeyi, nesneyi” İM/3b

tişlerini “dişlerini” İM/492b

kişini “kişiyi” İM/10a (Kapdan, 2014:189-190).

Memlûk Kıpçak Türkçesi metinlerinde yükleme hâli eki iyelik 3. teklik ve çokluk şahıs eki almış kelimelerden sonra +nI ve +n şeklinde kullanılmıştır. İrşadû’l-Mülûk Ve’s-Sel’atın adlı eserde bahsi geçen konuyla alakalı örnek kelimeler mevcuttur:

namāzını “namazını” İM/30a,

mālın “eşyanı” İM/356b,

özin “kendini” İM/270b,

tilini “dilini” İM/166b,

tekbirlerini “tekbirlerini” İM/209a (Toparlı, 1992:83).

Codex Cumanicus'ta yükleme hâli eki olarak +nI, +nU, +n, +I kullanılmıştır. Yükleme ekinin yuvarlak ünlülü hâli Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinde ve Codex Cumanicus'ta kullanılmıştır. Ekin yuvarlak ünlülü şekline Memlûk Kıpçak Türkçesi metinlerinde rastlanmamaktadır:

anı “onu” CC/56a

anlarını “onları” CC/34a

atını “(onun)adını, namını” CC/61b

atını “adı, ismi” CC/34b

bizni “bizi” CC/63b

mèni “beni” CC/33b

öçin “öcünü” CC/71b

sèni “seni” CC/56a

tenimizni “bedenimizi” CC/62a

ulunu “büyüğü” CC/34b

yamannı “kötüyü” CC/35a

yolun “yolunu” CC/70a

yulduzun “yıldızını” CC/61b

canımıznu “canımızı” CC/62a

Kristusnu “Hz. İsa’yı” CC/63b (Argunşah Güner, 2024:95).

5.3. Yönelme Hâli

Tarihî Kıpçak Türkçesi metinlerinde yönelme durumu eki olarak +GA, +KA, +A, +nA, +GAy kullanılmıştır. Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinde yönelme durumu eki olarak +GA, +KA, +A, +nA, +GAy kullanılmıştır. Ekler ünsüz uyumlarına genel olarak uymaktadır. Ekin +A şekli genel olarak iyelik eki almış adlar ve zamirlerden sonra kullanılmıştır. Kimi zaman 3. teklik ve çokluk iyelik eklerinden sonra kelime ile ek arasında bir /n/ sesi girmektedir.

Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinde +GA, +KA ekleri yönelme durumunu ifade etmek için kullanılmıştır:

sandır ol kişigä “şandır o kişiye” KZ/2a

xulluḥ etiñiz Eyämizgä “kulluk ettik Tanrımıza” KZ/2b

men yuḥka kirip da yuḥladim “ben uykuya girip uyudum” KZ/4a

aytsañiz yüräkiñizgä sizin “sizin yüreğinize söylemeniz” KZ/4b

umsañiz Biygä “beye güveniniz” KZ/4b

ant içtim Tawit’kä, ḥuluma benim “benim kulum Tawit’e yemin ettim” KZ/185b

çaräsizliḥka, da aytñ “çaresizlike söyledi” KZ/192b

buyruḥka ḥarşi “fermana karşı” KZ/200a

ḥuluḥka satıldı Jovsep “Jovsep kulluḡa satıldı” KZ/2019b

aç ḥarंगा etkäy “aç karna yapacak” TB/162a

sizgä añlattim “size anlattım” TB/162b

Teñrigä ötünç berir “Tanrı’ya ödünç verir” TB/1654b
 da haçtı K’risdos Misirga “Krisdos Mısır’a kaçtı” TB/166b
 tapungaybiz yazıhlarga “günahlara tapınıyoruz” TB/181b
 kimesä kimesä bilä yolga çihkay “birisi biriyle yola çıkacak” TB/183b
 Tatar elçisi keldi Kameneckä “Tatar elçisi geldi Kamenec’e” KV/536a
 elçisi ketti korol’dan Türkkä “elçisi Korol’dan Türk’e gitti” KV/536a
 duşmanga ħarşı “düşmana karşı” KV/540a
 soñra Skender paşa yeberdi Stımbolga “sonra İskender paşa öldü İstanbul’a” KV/540a
 yüräkkä çihkan “kalbe gelen” AH/177b
 kim kimgä çuğur ħazsa “kim kime kötü yazsa” AH/179a
 bizgä ħorħma sözündän “bize korkma sözünden” AH/180a

Ek, çok nadir olarak Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinde yönelme durumu görevinde +gay olarak kullanılmıştır: t’enrigay “Tanrıya” AB/137a.

Kıpçak Türkçesi metinlerinde +A yönelme hâli ekinin genellikle iyelik eki almış adlar ve zamirlerden sonra kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca 3. şahıs iyelik eklerinden sonra araya bir -n- ünsüzü girer ve ek -nA şeklini alır. Ekin -mAK fiilden isim yapım ekinde sonra da +A olarak eklendiği örnekler de metinlerde mevcuttur. Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinde ekin kullanımı şu şekildedir:

aĥinına suvnuĥ. “aklına sözün” KZ/2a
 dinsizlärniĥ, yoluna yazıĥ[li]lärniĥ turmadı “günahları durmadı dinsizlerin yoluna”
 KZ/2a
 töräsinä Eyämizniĥ “Tanrımızın töresine” KZ/2b
 tapunıyım Eyämä artarlıĥına körä aniĥ “onun doğruluğuna göre Tanrıma inanayım”
 KZ/10b
 küstüngäninä alnıĥa seniĥ “senin yakarışına alınına” KZ/56b
 bir kerät ant içtim arilikimä benim “bir kere ant içtim kutsallığıma” KZ/188a
 yapmaga yerni “yerini örtmeye-kapatmaya” KZ/214b
 alnına alarnıĥ “onların alınına” KZ/219b
 ayt ħardaşıma “kardeşime söyle” TB/4b
 men dä üstümä aldım “ben de üstüme aldım” TB/151b
 oğlanlarına da ħızlarına berdi “erkek çocuklarına ve kızlarına verdi” TB/156b
 borç eyäsinä “borç sahibine” TB/192b
 tuvarniĥ terisin kendinä algay “hayvanın derisini kendisine alsın” TB/190b
 egär bir bezirgân birsinä nemä ħumaş satsa “eğer bir pazarcı birisine herhangi bir kumaş
 satsa” TB/198b
 kendinä yaşırgay “kendisine saklasa” TB/199a
 neçik saña seniĥ atañdan ħaldırgandır “senin atanın sana bırakması nasılsa” TB/195b
 ħaysi ki berdi maña Atam “atam hangisini bana verdi” TB/155a

awazıma “sesime” AB/39a

sağa “sana” AB/13a

Türk padşahi sultan Ahmâd öldü, da yerinä boldu toğma ħardaşı sultan Mustafa “Türk padişahı Sultan Ahmed öldü, yerine kardeşi Mustafa, sultan oldu.” KV/141a

mağa avaz boldu “bana ses oldu” AH/175a

keltir alnıma “getir alınıma” AH/175b

60 yaşına boldum “60 yaşına geldim” AH/175a

Memlûk Kıpçak Türkçesi metinleri incelendiğinde yönelme durumu ekinin kullanımının Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinleri ile benzerlik gösterdiği görülmektedir. Memlûk Kıpçak Türkçesi metinlerinde yönelme durumu eki olarak +KA / +GA, +A / +nA kullanılmıştır:

ağaça “ağaca” MG/78b

aşğa “yemeğe” KE/31a

arañızğa “aranıza” TZ/74a

ķulğa “köleye” TZ/48b

Teñriniñ rızasına “Tanrı’nın rızasına” İM/2b

raħmetine “acımasına” İM/2b

baķmağa “bakmaya” İM/145a

yimege “yemeğe” İM/356a

dinine “dinine” İM/292b

kılmağa “kılmaya” İM/218a

arasına “arasına” MG/27a

ķuluna “kölesine” TZ/79a

ķarşımıza “karşımıza” TZ/74a

muğa “buna” MG/68a (Kapdan, 2014:199, Güner, 2020:199).

Codex Cumanicus’ta da tıpkı diğer Kıpçak Türkçesi metinlerinde olduğu gibi yönelme durumu eki olarak +GA, +KA, +A ve +nA kullanılmıştır. Codex Cumanicus’ta yönelme durum eki olarak kullanılan kelimelerden bazıılarını şu şekilde sıralayabiliriz:

ağa “ona” CC/61a

anlarga “onlara” CC/34a

aşka “yemeğe” CC/8b

bizge “bize” CC/61a

këndime “kendime” CC/23b

mağa “bana” CC/63a

ötünķe “ödünce, ödünç olarak” CC/18a

töresine “töresine” CC/76a

sağa “sana” CC/63a

sizge “size” CC/33b (Argunşah Güner, 2024:94).

5.4. Bulunma Hâli

Tarihî Kıpçak Türkçesi metinlerinde bulunma hâl eki olarak +DA kullanılmıştır. Tarihî Kıpçak Türkçesi metinlerinde ekin genellikle ünsüz uyumlarına uyduğu görülmekle birlikte ünsüz uyumlarına uymadığı örnekler de mevcuttur. Teklik 3. şahıs iyelik eki almış kelimelere veya zamirlere eklendiğinde bulunma durumu ekinden önce /n/ kullanıldığı görülmüştür.

Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinde bulunma durumunu ifade etmek için kullanılan +DA eki şu kelimelerde tespit edilmiştir:

- eminliktä sînarlarî “güvende sınırlar” KZ/50a
 bunda haytarîrsen “bunda geri verirsin” KZ/23b
 adam hörmättä edi “adam hürmetliydi” KZ/98a
 egär ki ne türlü dä sürättä yürür adam “ne şekilde yürürse adam” KZ/80a
 bağıl edilär miskinliktä “miskinlikte bağılıydılar” KZ/231b
 körär köktä da yerdä “gökte de yerde de görür” KZ/242a
 yolda tamyä bermä “yolda vergi verme” TB/124b
 bolsa yüräkimizdä “yüreğimizde olsa” TB/157b
 bir türlü yerdä “bir türlü yerde” TB/158b
 bitiklärdä bu türlü “kitaplarda bu şekilde” TB/158b
 bir zamanda yazıldi “bir zamanda yazıldı” TB/158a
 Jovsep‘ törä hoydu Mısırda “İsa, Mısır’da kanun yaptı” TB/160a
 anîñ üçün ki bu künlärdä berilmäs “onun için bugünlerde verilmez” TB/162a
 egär k‘risdânliktä teli-teli oynamagay “hristiyanlıkta gösterişli bir şekilde oynamayacaksa” TB/164b
 tek 1 yerdä yığıldih “tek bir yerde düştük.” TB/167a
 yoşesä yaman yerdä, keräksiz yerdä “yoksa zor yerde, gereksiz yerde” AH/178a
 3-ünçi aĥın suvda yürügäy “üçüncü emirde yürüyecek” AH/178a
 ki nedir bu dünyâda tattı “bu dünyada tatlı nedir?” AH/178b
 uzun mahalädä 2 yandan “uzun mahallede 2 yandan” KV/535a
 boldular yarımkeçädä “gece yarısında buldular” KV/537a
 bizov manastirinda “bizov manastırında” KV/538a
 anîñ üçün ki bir keçädä Tekučtan Bizovga tüstülär “onun için bir gecede Tekuctan Bizova vardılar” KV/538a
 3-çi kündä “üçüncü günde” KV/543a
 ne hadar šähärdä türk bar esä “şehirde ne kadar Türk varsa” KV/544a
 Skender paša öldü kendi yaman ölümü bilä Aĥkermändä. “İskender paşa, Ahkerman’da öldü, ölümü bile zor” KV/546a
 Memlûk Kıpçak Türkçesi metinlerde de diğer tarihî Kıpçak Türkçesi dönemi eserlerinde olduğu gibi bulunma durumu eki olarak +DA kullanılmıştır.
 Memlûk Kıpçak Türkçesi metinlerinde bulunma durumunun kullanıldığı bazı kelimeler şunlardır:

harâm bolmağda “haram olmakta” İM/12b,
 anıñ içinde “onun içinde” İM/2a
 hâletde “durumda” İM/17a
 kökde “ gökte” İM/14a
 yırde “yerde” İM/14a
 ezelde “ezelde” İM/69a
 ikinçide “ikincide” İM/160a
 meseletde “meselede” İM/30a
 ağzında “ağzında” MG/95a
 altlarında “altlarında” TZ/74a
 artıñda “arkasında” TZ/74a
 bazarda “pazarda” KK/44b-TZ/78b
 kabzada “sapta” MG/101b
 karşıñda “karşında” TZ/74a
 katımda “yanımda” TZ/60a
 kentte “kentte” KK/44b
 munda “bunda” DM/19b (Güner, 2020:199-200, Kapdan, 2014:203).

Codex Cumanicus'ta da bulunma durumu eki olarak +DA kullanılmıştır. Ekin genelde ünlü uyumuna girdiği görülmekle beraber uyum dışında kaldığı örnekler de mevcuttur:

anda “onda” CC/31a
 çakda “zamanda” CC/30b
 teñizde “denizde” CC/18b
 uçmakta “cennette” CC/75b (Argunşah Güner, 2015:94-95).

5.5. Ayrılma Hâli

Tarihî Kıpçak Türkçesi metinlerinde ayrılma durumu eki olarak +DAn ve +DIn kullanılmıştır. Ek ünsüz uyumlarına genelde uymakla birlikte uyuma uymadığı örnekler de metinlerde mevcuttur. Ayrılma durumu ekleri arasında yer alan +DIn çok sık kullanılmamakla beraber daha çok Memlûk Kıpçak Türkçesi eserlerinde göze çarpmaktadır.

Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinde ayrılma durumu eki olarak çoğunlukla +DAn kullanılmıştır. Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinde ayrılma durumu için kullanılan bir diğer ek +DIn'dır fakat çok yaygın olarak kullanılmamıştır:

Teñri avazından kökrädi “Tanrı'nın sesinden kükredi” KZ/52a

çihardij tamuhtan boyumnu benim, huthardij meni alardan “kurtardın beni onlardan, mezardan çıkardın beni” KZ52b

färah bolgaymen hutharma hüñdan seniñ “beni kurtardığından rahatlayacağım” KZ/54b

ne faydadır saña hanımdan benim “benim beyimden sana ne fayda olur” KZ/55b

tüyıldir tiliñni seniñ yamanlihtan “senin dilin fenalıktan değildir” KZ/63b

duşmanıñdan söz aytsalar “düşmanından söz etseler” TB/176a

sövmä oğluñnu artih huluñdan “sevme oğlunu kulundan” TB/177a
 andan soñra çihargin sözüñnü ağziñdan “ondan sonra ağzından sözünü çıkarttın”
 TB/177a

oğlum, kimesädän yaman söz işitsän “oğlum birinden kötü söz işitirsen” TB/177a

Teñriniñ yarğusundan ħorħ “Tanrı’nın hükmünden kork” TB/178a

yük bolmaħtan ħorħ “yük olmaktan kork” TB/178a

seniñ oğlanlarıñdan “senin oğlanlarından” AH/175a

duşmanıñdan söz aytsalar “düşmanından bahsetseler” AH/176a

keçti bu dünyâdan “bu dünyadan geçti” KV/536a

1 türk kişisindän “1 Türk’ten” KV/156a

çihip şahärdän ħaçtilar “şehirden çıkıp kaçtilar” KV/536a

bir haftadan soñra “bir haftadan sonra” KV/538a

bu övlär ortasindän çihiti “bu evlerin ortasından çıktı” KV/539a

evet 5 kündän soñra “evet 5 günden sonra” KV/539a

soñram Skender paşa sultandan aldı “sonra İskender Paşa’dan aldı” KV/546a

xuħar meni ħollarindän duşmanlarımmiñ meniñ “kurtar beni düşmanlarımın
 kollarından” KV/56a

Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinde sınırlı sayıda kelimedede kullanılan bir diğerk
 ayrılma hâli eki +DIn olarak karşımıza çıkmaktadır:

buyruħ etti bulutlarga yoğartin “yukarıdan bulutlara emir verdi” KZ/162b

ilgärtin tanidim tanihlihiñdan “ilk önce tanıklığından tanıdım” KZ/265b

Memlûk Kıpçak Türkçesi metinlerinde iki ayrı ayrılma durumu eki kullanılmıştır.
 Ermeni Kıpçak Türkçesinde olduğu gibi +DAn ve +DIn ekleri kullanılmıştır.

Memlûk Kıpçak Türkçesi metinlerinde kullanılan +DAn ayrılma durum eklerinin
 kullanıldığı bazı kelimeler şunlardır:

andan “ondan” KI/177a

aştan “yemekten” GT/12a

aydan “aydan” KK/51a

sizden “sizden” KI/177

Türk’ten “Türk’ten” TZ/79b (Güner, 2020:200).

Memlûk Kıpçak Türkçesi metinlerinde kullanılan +DIn ayrılma durum eklerinin
 kullanıldığı bazı kelimeler şunlardır:

ağaçdın “ağaçtan” MG/74b

ağmaqdın “yükselmekten, çıkmaktan” MG/9b

altundın “altından” MG/90b

taşkarudın “dışarıdan” İM/270a

balçıkdın “balçıktan” İM/11a

andın “ondan” İM/39a

anttın “yeminden” İM/382b (Güner, 2020:20).

Codex Cumanicus'ta ayrılma durumu eki olarak +DAn kullanılmıştır. Bir örnekte ise +din kullanılmıştır (Argunşah Güner, 2015:95).

Codex Cumanicus'ta ayrılma durum eki olarak kullanılan kelimelerden bazıları şu şekildedir:

Tēnridin “Tanrı’dan” CC/72a

mènden “benden” CC/33b

sagıttan “silahtan” CC/63b

tirövten “hayattan” CC/61a (Argunşah Güner, 2015:95).

5.6. Vasıta Hâli

Tarihî Kıpçak Türkçesi metinlerinde isimlerin vasıta hâli +Un, +In +IA, +IAyIn ekleriyle beraber *birle*, *bile* ve *ötlâş* yapılarıyla meydana getirilmiştir. Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinde vasıta hâli eki olarak üç kullanım tespit edilmiştir. Bu kullanımlardan ilki *bilä/bilay* yapısıdır:

töräniñ alnına avaz bilä aysalar “kanunun önünde yüksek sesle söyleseler” TB/149b

işi ant bilä tügällänir “iş yemin ile tamamlar” TB/151a

boyumuz bilay aşahlanıp “boyumuzla küçümsenip” AB/71a

közläri bilä kördülär “gözleriyle gördüler” KV/538

+In, +Un vasıta hâli eki Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinde yaygın olarak kullanılsa da kullanıldığı örnekler de mevcuttur. Bu ek sadece bazı kelimelerde kalıplaşmış şekilde görülmüştür:

künüzün “gündüzün” KZ/37a

yalgızın “sadece” KV/34b

Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinde çok sık olmasa da “ötlâş” kelimesi vasıta durumu görevinde kullanılan bir edattır:

Aharon ötlâş “Aharon vasıtasıyla” KZ/160a

törä ötläs “töre vasıtasıyla” TB/191a

Memlûk Kıpçak Türkçesi metinlerinde vasıta durumu belirtmek için daha çok +In ve +Un ekleriyle beraber ve *birle/bile* edatı kullanılmıştır. Bunun yanısıra +IA ve +IAyIn da kullanılmıştır:

hadis birle “hadisle” İM/236a

kılıç birle “kılıçla” İM /16b

bir söz birle “bir sözle” İM /17a

küç birle “güçle” İM/20b

ni bile “neyle” İM/487b

anıñ bile “onunla” İM/222a

bizim bile “bizimle” KK/54b

çüprek bile “bezle” KK/50a

siziñ birle “sizinle” MG/4a

kündüzün “gündüzün” İM/306a

yalguzun “sadece” İM/44b

ileyin “ön, ileri” KK/44a (Kapdan, 2014:215; Güner, 2020:203).

Memlûk Kıpçak Türkçesinde +IA eki ve bu ekin genişlemiş biçimi olan +IAyIn (+IA-y-I-n) ile de vasita durumu karşılanmıştır. Bu eki alan isimler cümle içerisinde zaman veya benzerlik ifade etmektedir:

kéldügümleyin “geldiğim şekilde” TZ/75b

kéşeleyin “geceleyin” TZ/75b

kündüzleyin “gündüzleyin” TZ/73a

parasıyıla “parçasıyla” MS/29b

tañla “şafak atarken” Kİ/98 (Güner, 2020:203; Kapdan, 2014:215).

Codex Cumanicus’ta kullanılan vasita durumu ekleri ve vasita durumu görevinde kullanılan edatlar Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinleriyle benzerlik göstermektedir. Codex Cumanicus’ta vasita durumu daha çok *bile* ve *birle* edatlarıyla sağlanmıştır:

taş bile “taşla” CC/61b

tolmaç bile “tercümanla” CC/63a

siziñ birle “sizinle” CC/63b

ansızın “ansızın” CC/61a

yayın “yazın” CC/65b

küzün “güzün” CC/65b (Güner, 2020:203).

5.7. Eşitlik Hâli

Tarihî Kıpçak Türkçesi metinlerinde eşitlik hâli eki olarak +çA kullanılmıştır. Bu ek zaman içerisinde kalıplaşarak yapım eki işlevi üstlenmiştir. Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinde eşitlik hâli ekinin kullanıldığı bazı kelimeler şu şekildedir:

neçä ki tiridir “ne kadar sağlamdır” TB/158b

k’risdânlarča “hristiyanlarca” TB/164b

neçä yıl “kaç yıl” KV/541a

2 haftaga ança birär-birär “iki haftaya kadar birer birer” KV/550a

Memlûk Kıpçak Türkçesi metinlerinde eşitlik durumu tıpkı Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinde olduğu gibi +çA ekiyle yapılmıştır:

aya yassısınça turur “avuç içi genişliği kadar” İM/117

farz namazlar sonıñça “farz namazlarının sonunda” İM/235a

elig miñ yılça “elli bin yıl kadar” İM/62a (Kapdan, 2014:215)

Codex Cumanicus’ta da eşitlik durumu +çA ekiyle meydana getirilmiştir:

artınça “ardından” CC/26a

munça “bunça” CC/33a

olunça “yolunda olarak” CC/80a (Argunşah Güner, 2015:95).

5.8. Yön Gösterme Hâli

Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinde yön gösterme durumu +GArU, +GArI, +KArU, +KArI, +rA ve +hârı ekleriyle oluşmuştur. +rA ekine kalıplaşmış olarak az sayıda örnekte rastlanmaktadır. Ayrıca +hârı ekinin bir örnekte yön gösterme durumunda kullanıldığı tespit edilmiştir.

Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinde yön gösterme durum eki olarak kullanılan kelimelerden bazılarını şu şekildedir:

kötünkeri “gerisin geri” KZ/6a

içkeri “içeriye” KZ/25a

çugurdan yoğari “çukurdan yukarı” TB/149a

4 hafta ilgâri “4 hafta önce yaptılar” TB/160b

yoğarigi törädä yazıpbiz “yukarıdaki törede yazdık” TB/207b

soğra yoğari “sonra yukarı” AB/177a

Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinde yön gösterme eki olarak kullanılan +ra zaman içerisinde kalıplaşarak kelimelerin içerisindeki yerini almıştır:

soğra “sonra” KZ/9a, AB/80b, TB/118a.

Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinde bir örnekte -hârı ekinin yön gösterme görevinde kullanıldığı tespit edilmiştir:

arthârı “geriye” KV/9a.

Memlûk Kıpçak Türkçesi metinlerinde de yön gösterme eki olarak +GArU, +GArI, +KArU, +KArI, +rA kullanılmıştır:

taşğaru “dışarı” İM/378b

ilgerü “ileri” İM/181a

taşkaru “dışarı” İM/179/a (Kapdan, 2014:215).

Memlûk Kıpçak Türkçesi metinlerinde yön gösterme eki olarak kullanılan +ra, zaman içerisinde kalıplaşarak kelimelerin içerisindeki yerini almıştır:

soğra “sonra” İM/31b (Güner, 2020:204).

Codex Cumanicus’ta yön gösterme durum eki olarak +GArU, +GArI, +KArU, +KArI, +rA kullanılmıştır:

içkeri “içeri” CC/31a

ilgeri “ileri” CC/30a

taşkarı “dışarı” CC/30b

yoğarı “yukarı” CC/62

soğra “sonra” CC/31b (Argunşah Güner, 2015:96).

5.9. İlgi Hâli

İlgi durumu Kıpçak Türkçesi metinlerinde +nİŋ, +nUŋ, +İŋ, +Uŋ, +Im, +Um ekleriyle meydana getirilmiştir. Ekin daha çok düz ünlülü örnekleri mevcut olsa da Oğuz Türkçesinin etkisiyle özellikle Memlûk Kıpçak Türkçesi metinlerinde yuvarlak ünlülü örnekler de mevcuttur.

Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde ilgi durumu +nIn, +nUñ, +In, +Uñ, +Im, +Um ekleriyle oluşmuştur. Memlûk Kıpçak Türkçesi metinlerinden farklı olarak düz ünlülü hecelerden sonra +nIn, yuvarlak ünlülü hecelerden sonra +nUñ biçiminde kullanılmıştır.

Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinde ilgi durumu eki almış kelimeler tespit edilmiştir:

- yoluna yazıhlılarnıñ “günahkarların yoluna” KZ/1a
 erki anıñ “onun gücü” KZ/1a
 yaprañı anıñ “onun yaprağı” KZ/1a
 ögütün anıñ “onun ögüdü” KZ/4a
 çerövündän alarnıñ “onların askerlerinden” KZ/4a
 oğlanları adamnıñ “adem oğulları” KZ/4b
 üsnä yarlılarnıñ “yoksulların üzerine” KZ/16a
 altınnıñ da kümüşnün “altının ve gümüşün” KZ/256a
 boyun aruvlarıñ kensiniñ “kendi günahsızlarının canını” KZ/204a
 Seniñ boyuñ “senin boyun” TB/155a
 alarnıñ ħardaşları “onların kardeşleri” TB/156b
 ari atın anıñ “onun kutsal adını” AB/16
 ħan oğlunuñ “han oğlunun” AH/175a
 tamuñnuñ ħaramğuluğuna “cehennemin karanlığına” AH/178a
 burnunuñ içinä “burnunun içine” AH/178a
 Diradur oğlunuñ “Diradur’un oğlunun” KV/536a
 bizim çerüvnün “bizim askerin” KV/538a
 Jagopnuñ ölümü “Jakop’un ölümü” KV/549a

Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinde teklik ve çokluk 1. şahıs zamirlerinden sonra ek daha çok +Im, +Um şeklini alır:

- bizim “bizim” TB/156a,
 benim “benim” TB/157b

Memlûk Kıpçak Türkçesi metinlerinde ilgi ekinin kullanıldığı kelimelerden bazıları şunlardır:

- evliyälarnıñ bigi “evliyaların efendisi” İM/1b
 anıñ yawuqları “onun yakınları” İM/1b
 anların imānı “onların imanı” İM/4b
 rasülñ sünnetini “Resul’un sünnetini” İM/13a
 tamuñnıñ çin üstinde “cehennemin en üstünde” İM/40b
 ikisiniñ birisi “ikisinden biri” İM/251a
 sidükñ eseri “sidik kalıntısı” İM/147a
 arkasınıñ “sırtının” MG/95a

kişilerünj “kişilerin” MS/16a

küşsizniñ “güçsüzün” MG/98b

okñıñ “okun” MG/99b (Güner, 2020:198; Kapdan, 2014:215).

Memlûk Kıpçak Türkçesi metinlerinde teklik ve çokluk 1. şahıs zamirlerinden sonra ek daha çok +Im, +Um şeklini almıştır:

bizim “bizim” KK/54a, MS28a

menim “benim” KK/25b, MG9a (Güner, 2020:198).

Codex Cumanicus'ta ilgi durumu +nİñ, +nUñ, +İñ, +Im ekleriyle meydana getirilmiştir. Ekin, adlardan sonra +nİñ, +nUñ, zamirlerden sonra ise daha çok +İñ, +Im ekleriyle oluşturulan şekilleri yaygındır:

bizim “bizim” CC/61b

dünyenin “dünyanın” CC/70b,

ëyerniñ “eyerin” CC/52a

tamuñnuñ “cehennemin” CC/63a (Argunşah Güner, 2015:94).

6. Sonuç

Codex Cumanicus, Memlûk Kıpçak Türkçesi metinleri ve Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinde kullanılan 7 isim hâl eki incelenmiştir. İnceleme neticesinde farklı coğrafya ve yüzyıllarda yazılan metinler arasında ismin hâl ekleri bakımından büyük oranda benzerlik görüldüğünü söyleyebiliriz. Üç ayrı başlık altında incelediğimiz tarihî Kıpçak Türkçesi metinlerindeki isim hâl ekleri büyük oranda benzerlik gösterse de Memlûk Kıpçak Türkçesi metinleri küçük farklarla Codex Cumanicus ve Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinden ayrılmaktadır. İsmi hâl ekleri arasındaki en büyük farklılık vasıta hâli ekinde görülmektedir. Yaklaşık olarak aynı coğrafyalarda fakat farklı yüzyıllarda meydana getirilmiş olan Codex Cumanicus ve Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinleri hâl ekleri yönünden büyük benzerlikler göstermektedir. Tarihî Kıpçak Türkçesi metinlerinde kullanılan hâl eklerinin tasnifi şu şekilde meydana gelmiştir:

Durum	Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi	Memlûk Kıpçak Türkçesi	Codex Cumanicus
Yalın Durum	-	-	-
Yükleme Durumu	+nI/+nU, +n, +I, +nuy	+nI, +n	+nI/+nU
Yönelme Durumu	+GA, +KA, +gay, +A/+nA	+GA, +KA, A/+nA	+GA, +KA, +A/+nA
Bulunma Durumu	+DA	+DA	+DA
Ayrılma Durumu	+DAn, +DIn	+DAn, +DIn	+DAn, +din
Vasıta Durumu	bilä / bilay, +In, +Un, Ötläš	birle / bile, +In / +Un, +lA / +lAyIn	birle / bile, +In / +Un
Eşitlik Durumu	+çA	+çA	+çA
Yön Gösterme Durumu	+GARU, +GARİ, +KARU, +KARİ, +rA ve +ħarı	+GARU, +GARİ, +KARU, +KARİ, +rA	+GARU, +GARİ, +KARU, +KARİ, +rA
İlgi Durumu	+nİñ, +nUñ, +İñ, +Uñ, +Im, +Um	+nİñ, +İñ, +Uñ, +Im, +Um	+nİñ, +nUñ, +İñ, +Im

Tablo: İsim Hâl Ekleri

KISALTMALAR

- AB : Alğış Bitigi
 AH : Akıllı Hikar
 CC : Codex Cumanicus
 DM : Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye
 GT : Kitâb Gülistân bi't-Türkî
 İM : İrşâdü'l-Mülûk ve's-Selâtin Tercümesi
 KE : Kitâbü'l-Ef'âl
 Kİ : Kitâbü'l-İdrak li Lisani'l-Etrâk
 KK : El-Kavânînü'l-Küllîyye li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye
 KV : Kamanets Vakayinâmesi
 KZ : Kıpçakça Zebur
 MG : Münyetü'l-Guzât Tercümesi
 MS : Kitâb-ı Mukaddime-I Ebu'l-Leysi's-Semerkindî Tercümesi
 TB : Töre Bitigi
 TZ : Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lügati't-Türkiyye

Kaynakça

- Ahincanov, S. M. (2014). *Türk Halklarının Katalizör Boyu Kıpçaklar*. K. Yıldırım (Çev.). (2. Baskı) İstanbul: Selenge Yay.
- Argunşah, M., Sağol Yüksekaya, G., Tabaklar, Ö. (2010). *Karahanlıca Harezmece Kıpçakça Dersleri*, İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Argunşah, M. (2015). Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi ile Kodeks Kumanikus'u Biçim Bilgisi Yönünden Karşılaştırma, *7. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri*, Fırat Üniversitesi Basımevi Yay., Elazığ.
- Argunşah, M., Güner, G. (2024). *Codex Cumanicus*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Bela, K. (1944). XI.-XII. Asırlarda Uz'lar ve Koman'ların Tarihine Dair. H. Koşay (Çev.). *Bellekten*, 9 (29). s. 119-136.
- Chirli, N. (2005). *Ermeni Kıpçakça Dualar Kitabı Alğış Bitigi*. Haarlem: Türkistan ve Azerbaycan Araştırma Merkezi.
- Clauson, S. G. (1971). *Armeno-Qıpçaq*, Rocznik Orientalistyczny, XXXIV (2). s. 7-13.
- Ercilasun, A. B. (2004). *Başlangıcından Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yay.
- Garkavets, A. N. (1987). *Kıpçakskiye Yazıki Kumanskiy: Armyano-Kıpçakskiy Glava 2. Armyano-Kıpçakskiy Yazık Po Pamyatnikam XVI-XVII VV*, Alma-Ata.
- Garkavets, A. N. (1993). *Virmeno-Kıpçatski Rukopisi V Ukraini, Virmenii, Rosii*. Kiev: Katalog.

Garkavets, A. N. (2002). *Kıpçakskoe Pismennoe Nasledie I*, Almatı: Katalog İ Teksti Pamyatnikov Armyanskim Pison.

Garkavets, A. N. (2007). *Kıpçakskoe Pismennoe Nasledie II, Pamyatniki Duhovnoy Kulturi Karaimov*, Almatı: Kumanov-Polovtsev İ Armyano-Kıpçakov.

Garkavets, A. N. (2007). *Kıpçakskoe Pismennoe Nasledie III, Kıpçakskiy Slovar Po Armyano Pismennim Pamyatnikam XVI-XVII*. Almatı: Vekov.

Garkavets, A. N. Ve Hurşudyan, E. (2001). *Armenian-Qypchaq Psalter* (Written By Deacon Lussig Drom LVIV 1575/1580) Almatı: Deşt-i Kıpçak.

Gökbel, A. (2002). *Kıpçaklar/Kumanlar. Türkler*, C. II., Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca (Eds.). s. 767-775.

Güner, G. (2020). *Kıpçak Türkçesi Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kapdan, H. S. (2014). *Ermeni Harfli Kıpçakça Zebur=Plaster” Adlı Eser ile Memlük Kıpçakçasıyla Yazılmış “İrşâdü’l-Mülûk ve’s-Selâtîn” Adlı Eserin Şekil Bilgisi Bakımından Karşılaştırılması*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çengel, H. K. (2012). Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi. *Dil Araştırmaları*, 10(10), 17-81.

Kumekov, B. (2002). *Kimekler, Türkler C. II*, (Çev. D. Moldabayeva). Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek Salim Koca, Ankara.

Kutalmış, M. (2004). On The Armeno – Kıpçak, *Karadeniz Araştırmaları 2*, s. 35-40.

Pritsak, O. (1973). *Polovtsı. Ukrainskiy İstorik*, 1-2 (37-38). 112-118.

Pritsak, O. (1988). *Ermeni Kıpçakçası, Tarihî Türk Şiveleri* (Çev. Mehmet Akalın). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay.

Sağır, C. (2016). *Temim İbn Bahr’ın Seyahatnamesi ile Mervezi’nin Tabai Hayvan Eserinin Tercümesi ve Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Salan, M. (2016). *Codex Cumanicus ve Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde Fiil Yapımı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Togan, Z. V. (1981). *Umumî Türk Tarihine Giriş*, C. I, 3. Baskı, İstanbul: Enderun Kitabevi Yay.

Toparlı, R. (1992). *İrşâdü’l-Mülûk ve’s-Selâtîn*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uydu Y.M. (2002). “Kıpçaklar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

Yalvar, C. (2020). Gürcü Kaynaklarında İlk Kez Görülmelerinden Moğol İstilasına Kadar Gürcistan’da Kıpçaklar ve Çevre Bölgeler Üzerinde Etkileri. *TDA*, 124 (245). s. 279-306.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.